

Agenda d'innovació social a Catalunya 2019-2021

Agenda
d'innovació social
a Catalunya 2019-2021

Índex

INTRODUCCIÓ	5
1. PUNT DE PARTIDA: EL REpte DE LA INNOVACIÓ EN L'ÀMBIT SOCIAL.....	9
2. DE LA CREATIVITAT INDIVIDUAL A LA INNOVACIÓ COL·LECTIVA.....	11
3. EL CONTEXT SOCIAL: FRÀGIL I EN PROFUNDA TRANSFORMACIÓ.....	15
3.1. Les transformacions laborals	20
3.2. Les desigualtats en el sistema educatiu	20
3.3. Les transformacions en el mercat de l'habitatge.....	22
3.4. La pressió d'una demografia de l'envelliment.....	22
3.5. L'arribada de població estrangera	23
4. ELS PRINCIPALS REPTES PER A LA INNOVACIÓ EN L'ÀMBIT SOCIAL.....	25
4.1. El repte de la cronicitat.....	26
4.2. El repte de la vulnerabilitat.....	27
4.3. El repte del cercle viciós	27
5. ESTIMULAR UNA INNOVACIÓ IMPRESCINDIBLE	29
5.1. Disposar de coneixement (SocialDATA).....	30
5.2. Dinamitzar les relacions (SocialNET).....	31
5.3. Propiciar entorns innovadors (SocialLAB).....	31
5.4. Impulsar lideratges innovadors (SocialLEADERS)	32
6. ORGANITZAR UNA AGENDA D'INNOVACIÓ SOCIAL.....	35
6.1. Els recursos i l'organització.....	36
6.2. Objectius, accions i indicadors	37
ANNEX	39

Introducció

«Vivim una època de riquesa i superabundància,
i, malgrat tot, que inhòspita és.»

Rutger Bregman, *Utopia per a realistes*

INTRODUCCIÓ

Vivim, efectivament, una època de riquesa i superabundància. Segons xifres proporcionades per Bregman mateix, l'economia global ha multiplicat per 250 el volum que havia assolit durant la Revolució Industrial. El percentatge de pobresa extrema es va reduir del 94% al 44% entre 1820 i 1981, mentre que avui se situaria ja per sota del 10%. Segons dades del Banc Mundial, el 2013, 6.000 dels 7.000 milions d'habitants disposaven de mòbil, mentre que, entre el 1994 i el 2017, vam passar d'un 0,4% de persones amb accés a Internet a un 48,5%. L'esperança de vida a escala mundial, per citar una darrera dada, es va situar en 72 anys el 2017, més del doble que en el 1900.

Constatem, doncs, un creixement econòmic sense precedents. Mai, abans, la humanitat no havia disposat de tanta riquesa i de tanta capacitat per a generar benestar. També constatem, però, la incapacitat per a distribuir aquesta riquesa d'una manera equilibrada. La pobresa i la desigualtat, malgrat allò que podríem preveure, persisteixen; conviuen obscenament amb el món de la superabundància; una pobresa i una desigualtat que actuen com una trampa sense sortida, una pobresa i una desigualtat que els fills hereten dels pares, una pobresa i una desigualtat que es cronifiquen i actuen com un mur impossible de superar.

Reconèixer i abordar aquesta **situació de creixent desigualtat i polarització social** –que conviu amb l'opulència i que es comporta com si fos una malaltia crònica– és, sens dubte, un dels reptes més significatius del nou mil·lenni; un repte, tanmateix, que ens obliga a observar la pobresa des d'un angle totalment diferent del que hem usat fins ara. Reclama l'esforç d'una mirada renovada (innovadora); exigeix superar prejudicis molt consolidats sobre qui són els pobres, per què es troben en aquesta situació i com podem ajudar-los; es posen en qüestió aquells arguments que ens permeten gaudir de la superabundància sense que la impertinent presència de la pobresa ens impedeixi un son tranquil i reparador.

No és irrellevant que el primer dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) recollits a l'Agenda 2030, aprovada per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 25 de setembre del 2015, faci precisament referència a la fi de la pobresa i estableixi com a principals fites, en l'horitzó dels propers quinze anys, eradicar, a tot el món, la pobresa extrema i reduir, com a mínim a la meitat, la proporció d'homes, dones, nens i nenes de totes les edats que viuen en la pobresa en totes les seves dimensions. Així mateix, la nova Agenda Global aborda, per mitjà de l'ODS 10, el repte de reduir la desigualtat en i entre països, tot proposant-se, entre altres metes, aconseguir progressivament i mantenir el creixement dels ingressos del 40% més pobre de la població a una taxa superior a la mitjana nacional. La capacitat d'innovació esdevé, en aquest context, un element clau per a fer efectiu el potencial transformador de l'Agenda, tant des del punt de vista socioeconòmic com mediambiental.

En aquest marc, **el document que teniu a les mans vol contribuir a estimular tant la reflexió com l'acció entorn de la desigualtat i la cohesió social a Catalunya.** Ens referirem,

concretament, a **la relació entre la situació social que vivim i la necessitat de fer-hi front amb respostes innovadores**; una situació social que, com detallarem més endavant, ha estat desafiada per noves i diverses formes de pobresa, per una piràmide demogràfica insostenible, per una radical precarització i residualització del mercat laboral, per un creixement de les desigualtats, per la cronificació de les situacions d'exclusió o per l'expansió de la vulnerabilitat social.

Per fer-ho, hem estructurat l'informe a partir de sis apartats, els quals ens han de permetre vincular un ràpid diagnòstic de la realitat i dels reptes socials que més ens afecten amb la necessitat d'articular respostes innovadores i adaptables a aquesta nova realitat. Concretament, els apartats són els següents:

1. Punt de partida: el repte de la innovació en l'àmbit social
2. De la creativitat individual a la innovació col·lectiva
3. El context social: fràgil i en profunda transformació
4. Els principals reptes per a la innovació en l'àmbit social
5. Estimular una innovació imprescindible
6. Organitzar una agenda d'innovació social

Abans d'abordar aquests apartats, tanmateix, volem subratllar que **aquest document pretén ser un espai de confluència dels diversos actors involucrats en la innovació social a Catalunya** –com són les institucions públiques, les entitats de la societat civil, les empreses privades, les organitzacions del tercer sector, les universitats i també, és clar, la mateixa ciutadania; **un espai de debat i col·laboració que permeti als diversos actors sortir de les seves dinàmiques pròpies i compartir tant el diagnòstic de present com les estratègies de futur.** Es tracta, en definitiva, d'un document obert que no vol ser un punt d'arribada, sinó que vol convertir-se en un punt de sortida i de treball conjunt permanent.

1 Punt de partida:
el repte de la
innovació en
l'àmbit social

1. PUNT DE PARTIDA: EL REpte DE LA INNOVACIÓ EN L'ÀMBIT SOCIAL

Davant el desconcert i les incerteses que s'han imposat des de fa almenys una dècada, la resposta més freqüent ha estat recórrer a la innovació. El missatge és clar: només si som innovadors i trobem respostes innovadores ens en sortirem. És un missatge que s'utilitza en l'àmbit del mercat i dels productes empresarials, però que també serveix per a estimular les persones que busquen feina, per a actualitzar el model educatiu, per a impulsar noves línies de recerca o, en general, per a recuperar la capacitat transformadora de les polítiques públiques.

No podem oblidar que **ens trobem immersos en l'anomenada «societat de la informació i del coneixement»** i que, per tant, la base d'aquesta pressió innovadora radica en l'ús de la informació i en la capacitat de transformar-la en coneixement; una societat en què les noves tecnologies han produït un autèntic canvi en les dinàmiques econòmiques, les estructures socials, els models de producció o els comportaments mateixos, tant individuals com col·lectius. Tots aquests canvis, lluny d'impactar-nos superficialment, han tingut l'efecte d'una càrrega de profunditat i han propiciat allò que alguns autors han denominat «un autèntic canvi d'època». I aquesta nova època reclama una capacitat d'innovació basada en la producció d'un coneixement adaptat i creat, de bell nou, per una nova realitat.

Així, doncs, en l'actual context, tal com defensen institucions de referència com l'OCDE (2011) o la Comissió Europea (2013), la innovació es considera una palanca, tant per al desenvolupament econòmic com per a la cohesió social. Sovint, però, el problema ha estat en la relació de subordinació que allò social ha tingut en relació amb allò econòmic, de manera que el lideratge innovador s'ha situat en l'àmbit de la competitivitat i ha propiciat que els aspectes vinculats a la cohesió social restessin en segon pla. **En aquest document assumim la interrelació entre l'economia i la societat, però situarem el focus de la nostra atenció en els aspectes socials: en la relació entre innovació i cohesió social.**

En aquesta direcció, **la Plataforma Coneixement, Territori i Innovació (Plataforma CTI)** – impulsada per l'Associació Catalana d'Universitats Públiques (ACUP), la Generalitat de Catalunya, Foment del Treball Nacional, Petita i Mitjana Empresa de Catalunya i “la Caixa”-, en el marc de les Jornades Catalunya Futura celebrades el 2017 a Poblet, **es va comprometre a promoure l'Agenda d'innovació social a Catalunya 2019-2021, la qual ha de complementar l'Agenda per a la innovació i la competitivitat de Catalunya 2015-2020**, presentada el desembre del 2016. Aquesta agenda ha de tenir com a principal objectiu la voluntat de permetre una reflexió conjunta i compartida sobre el futur del nostre model de benestar social. No es tracta d'un debat delimitat a l'àmbit del sistema de serveis socials, sinó d'una revisió holística sobre allò que podríem anomenar un «sistema de benestar». Parlem d'un debat, en definitiva, obert i porós, que convidi a participar-hi els múltiples actors i que permeti incorporar les diverses perspectives que ens han de fer entendre la situació i els reptes de futur d'un model de benestar social que mostra símptomes d'esgotament.

La construcció d'una agenda d'innovació social implica identificar els reptes i apuntar solucions de futur. No es tracta de cercar receptes, sinó d'estimular respostes davant un context social que, simultàniament, ha transformat radicalment les nostres societats i ha fet disminuir, també radicalment, l'efectivitat de les respostes que tradicionalment hem utilitzat per a construir allò que havíem anomenat l'«estat del benestar». Una societat profundament transformada que ha deixat sense sentit les formes conegudes d'intervenir-hi; aquest és el repte immens al qual hauria de fer front una agenda d'innovació social.

2 De la creativitat individual a la innovació col·lectiva

2. DE LA CREATIVITAT INDIVIDUAL A LA INNOVACIÓ COL·LECTIVA

El fet de subratllar el vincle entre la innovació i la cohesió social ens obliga a introduir alguns matisos en el concepte d'innovació mateix. Aquest concepte, que troba els seus orígens en la idea schumpeteriana de la «destrucció creativa», ha estat molt vinculat a la capacitat de dissenyar nous productes i de promoure la competitivitat. És una innovació que descriu nous nínxols de mercat i que utilitza les noves tecnologies per a introduir millores espectaculars en les maneres de fer i en la capacitat de tenir èxit en un mercat cada cop més competitiu.

El fet de traslladar el focus de la competitivitat a la cohesió ens obliga a revisar la nostra mirada sobre la innovació. No volem entrar ara en consideracions excessivament acadèmiques (Innerarity, 2009; Zubero, 2015), de manera que sintetitzarem les peculiaritats de la innovació en l'àmbit social a partir de **quatre idees clau**:

- » En primer lloc, **la dimensió democràtica de la innovació en l'àmbit social.** Com indica el títol d'aquest apartat, el repte de la cohesió social no és tant un problema de creativitat individual com d'innovació col·lectiva. Aquesta afirmació té implicacions pràctiques, ja que, mentre que en l'àmbit econòmic i empresarial l'accent se situa en les capacitats d'emprenedoria d'individus innovadors, en l'àmbit social l'èmfasi es posa en la capacitat de construcció conjunta i democràtica per part de múltiples i diversos actors. La capacitat d'innovació social s'associa menys al *capital humà* i més al *capital social*, té menys a veure amb les habilitats personals i més a veure amb l'articulació de relacions i d'espais de trobada.
- » En segon lloc, **una innovació que canvia les preguntes.** La innovació, especialment en l'àmbit de la cohesió social, no ha de millorar les respostes instrumentals, sinó que ha d'introduir nous interrogants substantius; és a dir, no es tracta tant de fer millor les coses com de fer coses diferents. Arran d'aquestes afirmacions, és important subratllar que l'actual situació de desconcert no s'explica simplement per la necessitat de millorar instruments d'intervenció obsolets, sinó per la transformació dels problemes als quals s'ha de fer front. Necessitem, per tant, una innovació més substantiva que no pas instrumental, una innovació que transformi i que no es limiti a millorar.
- » En tercer lloc, **el motor de la innovació social és la col·laboració, no la competència.** La cerca d'una posició d'èxit en el mercat converteix la competitivitat en un concepte central per a entendre la innovació econòmica; en canvi, en l'àmbit de la cohesió social, la innovació és sempre el resultat d'un esforç col·laboratiu. No es tracta de generar un múscul guanyador, sinó d'articular una intel·ligència que sempre és plural i relacional, que només emergeix quan els diversos actors entren en diàleg i col·laboren entre ells. La competitivitat ja no és l'estímul per a la innovació, una innovació que tan sols pot aparèixer quan els diferents agents abordem els problemes conjuntament.
- » Finalment, en quart lloc, **hem de distingir entre innovació social i innovació en les polítiques públiques.** La innovació en l'àmbit social pot produir-se tant a partir de les iniciatives de la ciutadania mateixa com de les actuacions de les administracions públiques. És molt important, al nostre parer, que ambdues possibilitats es complementin i es reforcin mútuament. La innovació social emergeix quan és la ciutadania la qui s'autoorganitza per resoldre els problemes que no troben resposta ni en el mercat ni en l'Estat. Aquest és un procés innovador que s'origina en la base i que, a més a més, no solament articula noves respostes, sinó que construeix comunitat

i apodera les persones que en formen part. D'altra banda, les polítiques públiques, dissenyades i implementades des de les institucions públiques, han estat tradicionalment condicionades per criteris garantistes d'estabilitat i previsibilitat que les han fet molt resistents a qualsevol innovació. Les institucions públiques han de superar aquesta inèrcia i, per a fer-ho, caldrà que es relacionin molt més amb l'exterior, que obrin espais per a l'experimentació i que permetin processos d'aprenentatge que, òbviament, hauran d'acceptar la possibilitat d'equivocar-se.

L'Agenda d'innovació social a Catalunya, en definitiva, demana un model d'innovació democràtic i col·laboratiu, que sigui capaç tant de formular noves preguntes com de sumar les respostes que provenen de la comunitat mateixa a les que poden elaborar-se des de les institucions públiques. Aquesta dimensió coral de la innovació social és bàsica per a entendre el què i el com d'una operació que reclama, per damunt de tot, pluralitat i interacció.

En aquest escenari, tanmateix, **la universitat pot desenvolupar un paper d'articuladora i dinamitzadora de les lògiques innovadores.** La universitat és, òbviament, una institució generadora de coneixement, però també –i fins i tot més important–, un espai de trobada i diàleg des del qual generar aprenentatges. La universitat, des d'aquest punt de vista, seria bàsicament una institució innovadora o, encara millor, una institució que propicia l'aparició de la innovació. La universitat, doncs, no és en si mateixa –en solitari– innovadora, però pot jugar un paper crucial a l'hora de generar i alimentar un entorn innovador aglutinant actors diversos i orientant-los a abordar problemes compartits des del coneixement i la reflexió conjunta. De fet, com recordarem més endavant, la universitat no pot monopolitzar, però sí liderar, la innovació.

3 El context social: fràgil i en profunda transformació

3. EL CONTEXT SOCIAL: FRÀGIL I EN PROFUNDA TRANSFORMACIÓ

A Catalunya, les repercussions socials de la crisi econòmica i financera dels anys 2007-2008 encara persisteixen. De fet, tot i l'aparent recuperació econòmica, podem observar que la pobresa i la desigualtat s'han agreujat. En aquest sentit, **si bé és cert que en els darrers anys s'observa una evolució favorable dels principals indicadors macroeconòmics, també ho és que els indicadors de benestar social continuen estancats o fins i tot en declivi.**

Les dades que s'analitzen a continuació provenen, fonamentalment, de la base de dades de l'Idescat en l'àmbit català i de l'Eurostat a escala europea. Aquesta informació es complementa, en alguns casos, amb dades específiques provinents d'estudis sectorials que permeten completar la diagnosi sobre la repercussió de la crisi econòmica a Catalunya i que es recullen en l'apartat bibliogràfic al final d'aquest informe.

En el context europeu, Catalunya és un territori econòmicament dinàmic, amb un PIB per sobre de la mitjana i amb un ritme de creixement del 2,6% el 2018, que supera països com Alemanya (1,4%), França (1,7%), Itàlia (0,9%) o Dinamarca (1,5%). També l'activitat industrial i els nivells de competitivitat són superiors als de l'entorn europeu. Tanmateix, aquesta posició econòmica capdavantera no es trasllada a l'àmbit social, que mostra aquestes importants fragilitats. Segons s'extreu de l'Índex de Progrés Social Europeu confeccionat per la Comissió Europea per tal de mesurar el progrés social de les diferents regions europees i complementar així les mesures tradicionals de progrés econòmic:

- » D'una banda, Catalunya, amb un PIB *per capita* de 28.400 €, ocuparia la posició 68 (sobre 272) en termes de riquesa.
- » Simultàniament, d'altra banda, segons l'Índex de progrés social, amb un valor de 65,51, se situaria en la posició 163 (sobre 272).

La distància entre la posició 68 en un cas i la posició 163 en l'altre il·lustra un model de desenvolupament asimètric. **Som al capdavant del creixement europeu, però no sembla que aquesta circumstància tingui un impacte efectiu en el benestar i la cohesió social de la població catalana.**

De fet, com es pot observar, les dades recollides per la Comissió Europea sobre progrés social a Catalunya són majoritàriament neutrals o estan per sota de la mitjana, en molt pocs àmbits se situen lleugerament per sobre de la mitjana (nutrició i atenció mèdica primària, expectativa de vida i tolerància vers la immigració) i només en un àmbit es troben clarament per sobre de la mitjana (tolerància a la homosexualitat). En canvi, Catalunya se situa per sota de la mitjana europea en temes relacionats amb la qualitat de l'aigua, l'habitatge, la seguretat personal, l'accés al coneixement bàsic, l'accés a la informació i a les comunicacions, els drets personals i la llibertat personal i d'elecció.

EU Regional Social Progress Index 65.51 ● 163/272
GDP PPP per capita (2011) €28,400 68/272

Catalunya

● Underperforming   ○ Less than one point under neutral   ● Neutral
 ○ Less than one point over neutral   ● Overperforming   ● No data

Strengths and weaknesses are relative to 15 regions of similar GDP per capita: Attiki, Friuli-Venezia Giulia, Mellersta Norrland, Bucuresti Ilfov, Braunschweig, Västsverige, Hannover, Limburg (NL), Freiburg, Detmold, Midtjylland, Overijssel, Saarland, Gloucestershire, Wiltshire, Bristol/Bath area, Niederbayern.

Font: Índex de Progrés Social Europeu

La Unió Europea utilitza una mesura estandarditzada per a calcular el risc d'exclusió social. Aquesta mesura, anomenada taxa AROPE, presentava el 2007 una mitjana del 21,8% per als països de la zona euro. Catalunya obtenia una xifra pràcticament clavada a aquesta mitjana. L'any 2014, un cop travessada la crisi, aquesta taxa arribava al 23,4% per al conjunt de la zona euro, mentre que a Catalunya s'havia enfilat fins al 26%. Aquest diferencial de gairebé tres punts mostra la menor capacitat de Catalunya a l'hora de resistir els impactes socials de la crisi econòmica. **El nostre sistema de benestar ha estat menys capaç de protegir la població més vulnerable dels devastadors efectes de la crisi.**

En el 2018 s'observa ja una lleugera recuperació, amb una taxa que ha baixat fins al 24,7%. Tot i això, aquesta xifra ens indica que, en un període d'expansió econòmica, un de cada quatre catalans es troba en una situació de vulnerabilitat social. Aquesta situació, a més a més, està distribuïda territorialment a través de dinàmiques de segregació espacial, alhora que afecta d'una manera especialment severa col·lectius com els menors, les dones o la població immigrant. De fet, el risc de pobresa i exclusió social afectava –amb dades de l'Enquesta de condicions de vida del 2018– un 24,1% de les dones i un 18,4% dels homes, alhora que un 48% de la població de nacionalitat estrangera i un 16,7% de la població de nacionalitat espanyola. La pobresa infantil mostra una de les taxes més elevades d'Europa, de manera que en el 2018 el risc de pobresa en els menors de setze anys era d'un 28%, nou punts per sobre del que s'obtenia en el 2007.

Si en comptes de fixar-nos en aquesta taxa sintètica usem indicadors de pobresa més clàssics, continuem constatant la fragilitat de la situació social a Catalunya. En concret, podem referir-nos a tres mesures que encara ens mostren la fragilitat del sistema social davant els impactes de la crisi que s'iniciava el 2007:

- » A Catalunya, la població que viu per sota del llindar de la pobresa (llars amb una renda inferior al 60% de la renda mitjana), entre els anys 2007 i 2018, ha augmentat d'un 18,2% a un 21,3%.
- » La població que pateix situacions de privació material severa, també entre el 2007 i el 2018, ha crescut d'un 2,5% a un 6,5%.
- » La població catalana que viu en llars amb intensitat del treball molt baixa, durant el mateix període, ha crescut d'un 4,5% a un 5,8%.

A la taula 1, finalment, hi podem veure l'evolució d'algunes dades bàsiques i, d'aquesta manera, podem il·lustrar tant la fragilitat del context social i de l'estructura de producció com la mateixa resistència davant la crisi. També la taula 2 mostra d'una manera comparativa la feblesa de l'estat del benestar català, mesurada en termes de percentatge del PIB destinat a prestacions socials.

Taula 1. Dades socioeconòmiques bàsiques: 2007-2013-2018

	2007	2013	2018
Taxa d'atur	6,5%	23,1%	11,5%
Taxa d'atur juvenil	13,4%	50,2%	27,7%
Risc de pobresa	18,2%	19,8%	21,3%
Execucions hipotecàries	4.536	18.341	5.771
Llars amb prestacions socials	53,1%	65,9%	58,2%

Font: Idescat

Taula 2. Percentatge del PIB destinat a prestacions socials: 2014

Catalunya	21,3%
Espanya	24,9%
Zona euro	28,4%
Unió Europea	27,6%

Font: Idescat

Les dades de la darrera enquesta de condicions de vida de l'Idescat, elaborada l'any 2018, confirmen les tendències ja apuntades. Són unes dades que constaten que la població en risc de pobresa i exclusió social creix de forma sostinguda any a any, situant-se en un 24,7% segons la taxa AROPE i en un 21,3% segons el càlcul d'indicadors convencionals. Així, els ingressos mitjans d'una llar formada per una sola persona se situen en 15.703 euros, i en 28.703 euros en el cas de famílies amb dos adults i dos infants. En l'àmbit metropolità, usant de nou la taxa AROPE, al 2017 un 22,6% de la població es troba trobava en risc de pobresa, i un 15,3%, a la ciutat de Barcelona. De fet, un 50,3% de les famílies catalanes declaren, el 2018, tenir dificultats per a arribar a finals de mes, la qual cosa suposa privacions en el menjar, en la roba o en el temps d'oci. A més, un 8,2% retarden els pagaments dels subministraments de la llar i un 8,8% no poden mantenir la seva llar a una temperatura adequada. Un 1,3% de les llars s'han vist privades d'algun subministrament indispensable, com la llum, l'aigua o el gas, mentre que 278.000 famílies han hagut de demanar ajuts públics o privats per a poder cobrir les seves necessitats bàsiques. És evident, doncs, que la proclamada recuperació econòmica no s'ha traduït en benestar per a les famílies.

Totes aquestes xifres il·lustren una situació social que ha empitjorat d'una manera significativa durant la darrera dècada i mostren la debilitat del nostre sistema de protecció social. **Aquesta fragilitat endèmica, a més a més, s'ha complicat per la introducció d'importants transformacions que han afectat la realitat social del nostre país –i també, amb intensitats diverses, del nostre context europeu.**

Estàvem habituats a la tradicional debilitat d'un model mediterrani de benestar social, però avui dia cal afegir-hi el repte de tractar amb un seguit de transformacions que ens eren desconegudes fins no fa gaire. No podem fer ara un estudi detallat de totes, però les resumirem fent esment de **cinc transformacions i dues dificultats transversals** que ens sembla que ens han afectat d'una manera especialment intensa.

Vegem primerament quines són aquestes transformacions:

- » Les transformacions laborals
- » Les desigualtats en el sistema educatiu
- » La transformació en el mercat de l'habitatge
- » La pressió d'una demografia de l'envelliment
- » L'arribada de població estrangera

3.1. Les transformacions laborals

La darrera crisi econòmica ha posat en evidència no solament les dificultats per a accedir al mercat laboral, sinó també –més sorprenent encara– que **el treball ja no és, en un nombre creixent de casos, el mecanisme bàsic per a la integració i la cohesió social**. Hem hagut d'acceptar l'existència d'una situació que ens semblava impossible: la dels **«treballadors pobres»**, que a Catalunya ja són un 14,4%. L'any 2018 vam arribar a la xifra absoluta de 493.900 treballadors pobres, amb un increment de 102.500 respecte a l'any anterior. La inestabilitat i la precarietat del mercat laboral ens ha portat a una situació desconcertant, en la qual el fet de tenir feina ja no garanteix l'accés a unes condicions de vida digna.

L'aparició d'aquesta peculiar categoria de treballadors pobres no és una peculiaritat catalana, sinó que pot identificar-se també en el nostre context europeu. Així, segons dades de l'Eurostat (2017), el percentatge de treballadors pobres era d'un 9,1% a Alemanya, d'un 7,4% a França i d'un 13,1% a Espanya.

A més a més, durant els darrers anys, la tendència a la precarització del mercat laboral s'ha produït simultàniament a la recuperació de les taxes d'ocupació, la qual cosa confirma el caràcter complex de la realitat socioeconòmica que vivim. També podem observar que **l'atur afecta d'una manera més significativa els perfils més vulnerables**, com ara els joves sense formació, els treballadors no qualificats, la població immigrant o les persones majors de quaranta-cinc anys. Amb dades del 2018, constatem que l'atur afecta més les dones (12,21%) que els homes (11,12%) i que, segons les darreres dades disponibles, de 2016, les dones pateixen una bretxa salarial del 14,9%. També –cosa molt important– es considera que un 15% dels aturats es troben en una situació d'atur crònic; és a dir, que pràcticament s'ha descartat la possibilitat d'un nou ingrés d'aquest col·lectiu en el mercat laboral.

Tot plegat conflueix en un mercat laboral cada cop més polaritzat, on una minoria veu com milloren les seves condicions, mentre que els qui estan en pitjors condicions només veuen com empitjoren. El treball ja no és sinònim d'inclusió social, de manera que s'ha trencat l'únic mecanisme d'inserció que hem estat capaços de concebre durant pràcticament tot el segle xx. El treball no és ja la palanca que permet escapar de la pobresa, sinó que, fins i tot, pot ser una trampa per a deixar-nos atrapats en aquestes situacions d'exclusió social.

Simultàniament, però, tampoc no podem oblidar que, en aquest context, **sorgeixen noves possibilitats d'emprenedoria, tant social com empresarial, així com oportunitats associades a les noves tecnologies o a l'economia distributiva**.

3.2. Les desigualtats en el sistema educatiu

El sistema educatiu, interpretat tradicionalment com l'ascensor social que permetia cohesionar les societats, no funciona com acostumava a fer-ho durant els temps més coneguts i previsibles de l'estat del benestar. Aquestes dificultats del sistema educatiu, a més, apareixen en el context de la societat del coneixement en un moment en què tothom reconeix que l'educació és la clau que hauria de permetre afrontar, tant individualment com col·lectivament, els reptes derivats de l'actual transformació socioeconòmica.

La Unió Europea, per exemple, utilitza la taxa d'abandonament en l'educació secundària com una variable clau per a entendre el progrés i la cohesió social. A Catalunya, les xifres són molt negatives: tot i haver millorat des d'un 33% d'abandonament al 2008 fins a un 17% al

2018, encara som lluny de la mitjana europea, que se situa en un 10,6%, i de l'objectiu de la Unió Europea per a l'any 2020 de reduir a un 10% la taxa d'abandonament escolar prematur. L'any 2018, un 25% de catalans d'entre 20 i 24 anys no havia aconseguit assolir l'ESO. A més a més, **els mals resultats educatius es concentren d'una manera molt punyent en les famílies i en els territoris amb més dificultats**, de manera que les desigualtats socials i les desigualtats educatives es reforcen mútuament en les eufemísticament anomenades «escoles d'alta complexitat».

Les desigualtats, tanmateix, van més enllà de les institucions i dels moments educatius formals. Un cop assegurada –amb les dificultats esmentades– l'educació obligatòria, ens trobem en un nou escenari on l'accés a un ampli ventall d'activitats extraescolars acaba essent un important determinant dels resultats educatius observats des d'una perspectiva més global. Disposem ja d'una àmplia recerca que ens mostra que una part molt rellevant de **l'èxit educatiu d'infants i joves es determina fora de l'escola**. I en aquests espais i temps no reglats és on les desigualtats s'han agreujat, com podem veure tot seguit:

- » Encara avui, un 39% dels infants no accedeixen a l'escola bressol ni a cap altre recurs dedicat a la petita infància, desigualtat que deixa una profunda empremta en el seu futur educatiu i que, òbviament, afecta molt especialment les famílies més vulnerables en els barris més fràgils.
- » També es detecten importants diferències, fins a un 30%, en les activitats extraescolars en funció de la renda familiar. L'ONG americana Expanded Schools, que treballa amb l'objectiu de tancar la bretxa educativa derivada de les diferències socioeconòmiques, estima que un nen o una nena provinent d'una família benestant ja ha disposat, als dotze anys, de 6.000 hores més d'aprenentatge que un altre que provingui d'una família amb dificultats.
- » Segons dades d'un informe de la Fundació Bofill, un 32,5% dels alumnes que provenen d'entorns familiars pobres abandonen el sistema escolar precoçment i només un 22% arriben a la universitat. Aquesta darrera xifra contrasta amb el 70% dels joves d'entorns benestants que accedeixen als estudis universitaris.

També en el sistema universitari català, sobretot a partir de les polítiques d'austeritat aplicades des de la crisi del 2008, comencen a identificar-se dinàmiques d'exclusió en funció de les situacions socioeconòmiques familiars. L'increment de les matrícules universitàries, les dificultats per a fer compatibles els estudis superiors amb la necessitat de treballar que tenen molts estudiants, la feblesa del sistema d'ajuts o les dificultats d'accedir a habitatges assequibles per als estudiants que ho necessiten són factors que expliquen com es restringeix la universalització de l'accés a la universitat. Avui, com ja havia passat en períodes anteriors a la construcció democràtica de l'estat del benestar, **la universitat i la formació professionalitzadora no són accessibles a tothom**, fet que propicia una soterrada selecció en funció dels perfils socioeconòmics dels estudiants i de les seves famílies.

En definitiva, malgrat el reconeixement unànime de la importància de l'educació en el segle XXI, aquesta sembla del tot insuficient a l'hora de promoure la cohesió i el benestar social: insuficient per la concentració del fracàs de l'educació formal en zones i col·lectius determinats, i insuficient per la creixent importància d'activitats formatives que es desenvolupen al marge dels temps i els espais educatius formals. Aquest és un diagnòstic cada cop més compartit però sobre el qual no trobem encara les respostes adequades.

3.3. Les transformacions en el mercat de l'habitatge

Durant els darrers anys, l'accés a **l'habitatge es manifesta com una problemàtica social de primer ordre a Catalunya**, que té a veure directament amb les condicions de vida de les persones. En aquest sentit, s'ha incrementat la renda de les llars dedicada a les despeses de l'habitatge principal (del 21,2% del 2013 al 24,9% del 2018), mentre que les famílies que presenten retards en el pagament de les despeses relacionades amb l'habitatge principal no han millorat significativament (passa del 9,8% el 2013 al 8,2% el 2018).

Al mateix temps, **Catalunya no destaca per tenir un parc d'habitatge públic important**. Això ha tingut una repercussió evident en la crisi d'habitatge que hem patit, una crisi que es veu agreujada per dos elements: **la proliferació de desnonaments i l'aparició del cas de pobresa energètica**:

- » Segons un informe elaborat per l'Observatori DESC, 43 famílies es queden cada dia sense llar, un símptoma evident de la fragilitat a la qual es veuen sotmeses moltes persones. Durant el 2018, 13.041 famílies van ser desnonades.
- » En termes percentuals, però, el nombre de desnonaments al 2018 ha caigut un 12,9% en relació a 2013. Tot i això, Catalunya continua liderant el rànquing de desnonaments a Espanya. Cal destacar també l'augment dels desnonaments per impagament del lloguer, que a Catalunya representen un 65% del total de desnonaments i a la ciutat de Barcelona arriba fins a un 85%, front a un 59% a Espanya.
- » Segons un estudi elaborat per IVÀLUA l'any 2016, l'estimació de la pobresa energètica a Catalunya té tres possibles lectures: l'optimista, que la situa el 2016 en un 11% (325.021 llars); la moderada, que la xifra en un 13,7% (397.289 llars), i la pessimista, que considera que arriba a un 18,7% (551.550 llars). Aquestes xifres fan visible la problemàtica i ens mostren la precarietat en què viuen moltes famílies a Catalunya.

En definitiva, malgrat la Iniciativa legislativa popular de mesures urgents per a afrontar l'emergència habitacional i la pobresa energètica del 2015, observem que s'han accentuat les dificultats associades al mercat de l'habitatge. La llei ha resultat insuficient per a combatre els desnonaments i la pobresa energètica, i per a impulsar polítiques de promoció del lloguer social. Moltes persones no tenen garantit el dret a l'habitatge i es fa palesa, en definitiva, la necessitat de repensar les polítiques públiques des d'una òptica innovadora.

3.4. La pressió d'una demografia de l'envelliment

Els indicadors d'envelliment de la població mostren el creixement progressiu de la població de més edat. L'any 2018, la taxa d'envelliment a Catalunya se situava en un 18,79% i la taxa de sobreenvelliment (majors de 85 anys) en un 3,13%. Ambdues taxes mostren uns valors més elevats en les dones. **Ens trobem, doncs, amb una població cada cop més envellida i amb poques perspectives de relleu generacional, fet que comportarà un canvi demogràfic amb grans conseqüències socials i econòmiques.**

A Barcelona, d'una manera pionera, s'ha cartografiat aquesta situació amb l'elaboració d'un mapa de la ciutat que georeferencia tant els majors de 75 anys com els serveis que tenen a la seva disposició. Aquest coneixement sofisticat de la realitat permet dissenyar un pla d'envelliment innovador (les superilles socials), adreçat específicament a 55.000 persones més grans de 75 anys que viuen soles.

Aquest augment de la població envellida continuarà amb tota seguretat i, de fet, es preveu que per al 2050 l'esperança de vida dels homes se situï per sobre dels 85 anys i la de les dones per sobre dels 90. La famosa piràmide d'edat gairebé s'haurà invertit. Es tracta d'un canvi demogràfic sense precedents que es viu en quasi tots els països occidentals i que té uns efectes estructurals que afecten el conjunt econòmic, social i polític. Eduard Jiménez expressa això en un informe de l'any 2017:

Gairebé sens dubte, la longevitat provocarà en el futur l'aparició de grups socials que ara no identifiquem ben bé o ho fem amb patrons antics, com comença a passar en el cas de les persones grans –una etiqueta que, com més va, menys podrà definir una única situació més o menys homogènia. Provenim d'un model en què els drets socials estaven, per dir-ho així, fortament *generacionalitzats*: els infants en la cura, els joves en l'educació, els adults en el treball i l'habitatge, els grans en la pensió i la salut. El sosteniment i la viabilitat de tots aquests drets estava i està vinculat a un patró demogràfic i de gènere, i també a un determinat patró econòmic. Ambdós són qüestionats avui.

Es tracta d'un canvi demogràfic que s'agreuja en un context social complex en què emergeix amb força el problema de la solitud no desitjada entre les persones grans.

Segons una enquesta elaborada per la Fundació "la Caixa", l'any 2018 un 39,81% de les persones més grans de 65 anys presenten soledat emocional i un 29,14% soledat social. També s'observa que a partir dels 65 anys la xarxa d'amics es comença a trencar, la qual cosa comporta un increment del risc d'aïllament social: un 27,7% de les persones amb més de 65 anys i un 45,5% de les majors de 85 afirmen haver perdut la seva xarxa d'amics. Aquest risc d'aïllament es produeix abans entre els homes (que comencen a patir-lo des de l'adulthood) que entre les dones (que augmenta a partir de l'entrada en els escenaris de vellesa) i incideix més en les persones amb nivells educatius baixos, especialment entre les dones sense estudis.

Així, doncs, alguns dels principals reptes de futur són el relleu generacional i el foment d'un envelliment actiu i saludable enfocat a garantir una vellesa digna. Aquest és un repte que, tanmateix, xoca frontalment amb la tendència al declivi de les pensions, a l'aparició de fenòmens de solitud, a l'afebliment de les xarxes familiars o, simultàniament, als retrobaments forçats amb fills que pateixen processos d'exclusió social. A més a més, l'augment de les situacions de dependència i l'extrema feblesa dels recursos que s'hi destinen actualment és, sens dubte, un dels principals problemes que ens caldrà afrontar en un futur que, de fet, ja és present.

3.5. L'arribada de població estrangera

L'arribada de població estrangera ha estat una característica fonamental per a explicar les nostres societats actuals, unes societats marcades per la diversitat en un món cada cop més interconnectat, on la mobilitat de les persones esdevé normalitat. En conseqüència, **l'augment de la població estrangera i la gestió de la diversitat són alguns dels reptes per a la Catalunya del present i del futur.**

Des dels anys quaranta del segle passat, a Catalunya hi ha hagut un augment considerable dels fluxos migratoris. Tanmateix, a partir de l'any 2000 és quan s'intensifica l'arribada de població estrangera. Del 2002 al 2010 es produeix un increment molt rellevant de la població

immigrant, que passa del 5,9% al 16%. Aquest augment sense precedents fa trontollar els equilibris socials i suposa un important repte en el nostre model de convivència. En aquest sentit, un estudi del Centre d'Estudis d'Opinió (CEO) del 2012 ja apuntava que la immigració era percebuda com una amenaça i que, consegüentment, calia restringir els drets socials als immigrants; percepció, aquesta, sostinguda en el temps, tot i la relativa calma que comporta el fet de no haver tingut episodis de conflicte importants en els darrers anys.

Al mateix temps, la condició d'estranger té una incidència directa en la situació de fragilitat social. **Malgrat la percepció que els estrangers tenen més facilitats per a accedir a les prestacions socials, el cert és que han patit amb una especial intensitat els impactes de la crisi econòmica.** Així, segons dades del 2018, la taxa de risc de pobresa de la població estrangera era d'un 48% , mentre que, per a les persones nascudes a Catalunya, se situava en un 16,7%. Sembla imprescindible, doncs, fer visibles els problemes d'aquest col·lectiu, així com la necessitat de repensar unes polítiques públiques que han de contribuir tant a resoldre les seves necessitats com a propiciar un entorn social de convivència.

En definitiva, l'impacte de la crisi ha afectat amb una especial cruïra els estrangers. A més, precisament en una societat tan desorientada com l'actual, la por a l'altre esdevé una manera d'intentar justificar la pròpia vulnerabilitat. L'acollida i la integració de la població estrangera són, per tant, reptes que caldrà afrontar urgentment i amb fórmules innovadores.

Aquestes cinc transformacions no eliminen les transformacions socials que avui estem experimentant, però sí que ens mostren llur intensitat i profunditat.

Són unes transformacions que, addicionalment, han d'afrontar, com hem dit abans, aquestes dues dificultats transversals d'ampli abast:

- » D'una banda, totes les dimensions esmentades queden travessades per un **canvi cultural** que ha posat en qüestió els valors que fins fa poc suportaven el nostre model de benestar. Aquests canvis culturals –vinculats a la crisi econòmica, als comportaments individuals, a l'afebliment del capital social o, entre molts altres factors, a l'aparició de les noves tecnologies i als nous models de relació que propicien– condicionen la nostra capacitat col·lectiva per a construir noves respostes davant els nous reptes socials que acabem d'apuntar.
- » D'altra banda, qualsevol resposta a aquestes transformacions està condicionada per **dificultats operatives**. Les dinàmiques institucionals i organitzatives dominants representen un llast, sovint insuportable, a l'hora de respondre col·laborativament i innovadorament. Sabem que hem de treballar mitjançant el diàleg i la participació entre tots i en xarxa; però les dificultats pràctiques de fer-ho d'una manera efectiva sovint esdevenen paralitzants.

4 Els principals reptes per a la innovació en l'àmbit social

4. ELS PRINCIPALS REPTES PER A LA INNOVACIÓ EN L'ÀMBIT SOCIAL

En l'apartat anterior, d'una manera necessàriament breu i simplificadora, hem volgut presentar un context social marcat tant per la fragilitat com per la transformació. Ha estat una visió panoràmica que ens ha permès esbossar els trets que defineixen la situació social al nostre país i que, per tant, ens calen per a articular les respostes necessàries, unes respostes que hauran d'adaptar-se a un escenari radicalment transformat i que, consegüentment, reclamen capacitat d'adaptació i innovació.

Tanmateix, per tal de perfilar millor les necessitats d'aquest nou context social, volem passar de l'esbós presentat abans a **la identificació d'allò que anomenarem «els tres principals reptes de la innovació social a Catalunya»**. Són reptes que, compartim amb altres països del nostre entorn i que, si més no, es manifesten amb les seves particularitats en el cas català. Els hem definit com els reptes de la cronicitat, de la vulnerabilitat i del cercle viciós.

4.1. El repte de la cronicitat

D'entrada, ens cal posar en qüestió aquella perspectiva tradicional que sempre ha observat la pobresa com una situació excepcional i sobrevinguda, com la conseqüència d'accions –alguns en dirien «eleccions»– que han portat algunes persones a unes determinades situacions. No és que aquestes persones escullin la pobresa, però sí que les seves accions –responsablement o irresponsablement– els hi condueixen.

A més, una segona idea, que actua com a corollari de l'anterior, ens indica el camí a seguir davant aquestes situacions de pobresa. Si la situació és sobrevinguda, caldrà treballar sobre les [males] accions que duen a terme els pobres i estimular les [bones] opcions que els han de permetre superar aquella situació excepcional. No som tan poc empàtics per a afirmar –almenys sense usar algunes perífrasis– que els pobres es mereixen la pobresa, però sí prou clarividents per a traçar-los el camí de sortida; un camí, això sí, que serà dur i exigirà esforços. Vet aquí que els dos principis bàsics de les polítiques socials tradicionals siguin la *condicionalitat* i l'*escassetat*. Ras i curt: els ajuts als pobres han de ser condicionats i escassos per a evitar que caiguin en la temptació de convertir una situació excepcional en permanent. Reconèixer la pobresa des d'un nou angle, per tant, implica superar aquestes dues idees:

- » D'una banda, hem de reconèixer que avui les situacions de pobresa –almenys algunes– poden ser permanents. **La pobresa s'ha convertit en una situació crònica que pateix una quantitat molt important de la població.** Certament, aquesta idea de la cronicitat ens resulta especialment ofensiva, ja que implica assumir la incapacitat d'algunes persones per a superar les situacions de pobresa. Resulta, però, menys ofensiva si la interpretem en termes de la incapacitat del context socioeconòmic actual de fer valer les situacions objectives d'alguns individus.
- » D'altra banda, **el reconeixement de la cronicitat permet superar la lògica de la culpabilització que ha impregnat històricament la nostra mirada envers la pobresa.** No són les [males] accions personals les que expliquen les situacions de pobresa, sinó la [poca] capacitat de la societat per a oferir oportunitats vitals al conjunt de la població. En aquest nou escenari, **els pilars de la condicionalitat i de l'escassetat s'esquerden i donen pas –potser seria millor dir «haurien de donar pas»– als nous pilars del dret i de la dignitat. Treballar des d'aquesta nova perspectiva exigeix imaginació i valentia.**

En els darrers anys han proliferat reflexions i algunes pràctiques experimentals entorn als ajuts incondicionals, com ara els projectes de renda mínima garantida o els programes coneguts com a *Housing First* («Primer l'habitatge»). Hem de continuar explorant aquestes vies; però, sobretot, **hem de ser capaços de mirar la pobresa des d'un nou angle: des d'una òptica innovadora.**

4.2. El repte de la vulnerabilitat

Més enllà del reconeixement d'un nucli de pobresa crònica, **un dels principals reptes de l'àmbit social el trobem avui en la vulnerabilitat; és a dir, en el risc de caure en processos d'exclusió social;** un risc que, com apuntava el sociòleg alemany Ulrich Beck, s'ha generalitzat pràcticament en tota la població. El concepte de vulnerabilitat serveix per a recordar-nos que, en un context com l'actual, **la fragilitat de les nostres situacions personals i col·lectives reclama intervencions que, més enllà del suport paliatiu a les persones en situació d'exclusió, siguin preventives,** que intentin enfortir-nos abans de caure pel pendent de l'exclusió.

El terme *vulnerabilitat* va estar absent del debat sobre les polítiques socials fins a finals del segle xx, mentre que darrerament s'ha situat en el centre d'una discussió referida tant a la conceptualització mateixa del terme com a les maneres d'abordar-lo. De fet, **és un debat que demana clarament respostes innovadores, atès que parteix d'un seguit de reptes sobre els quals encara no tenim respostes prou clares.** Vegem-los.

- » El primer repte fa referència a **com identificar els vulnerables i a com arribar a treballar-hi.** Respondre aquestes preguntes és molt difícil, ja que, com dèiem, les situacions de vulnerabilitat poden afectar pràcticament tothom, de manera que ens trobem amb un col·lectiu molt ampli i, també, amb una enorme diversitat de perfils. Com arribar i com treballar amb aquest tothom divers és un repte que requereix molta imaginació, molta capacitat innovadora.
- » En segon lloc, tampoc no és senzill saber **com actuar amb aquesta població de vulnerables.** Sabem definir intervencions reactives davant unes situacions concretes de necessitat, però és més complicat dissenyar actuacions preventives que, segons la literatura, haurien d'orientar-se tant a enfortir els músculs individuals com les xarxes relacionals; un repte, en definitiva, que, de nou, reclama molta capacitat innovadora.

4.3. El repte del cercle viciós

Finalment, el darrer repte que entenem que exigirà molta capacitat innovadora té a veure amb **la necessitat de superar el «cercle viciós» que es produeix entre els àmbits del desenvolupament econòmic i de la cohesió social.**

L'estat del benestar havia produït una situació pràcticament miraculosa en la qual el progrés econòmic i social avançaven en paral·lel i que alguns van anomenar «cercle virtuós»; una situació en què les polítiques keynesianes d'estímul de la demanda, amb el suport del desenvolupament dels pilars educatiu, sanitari i laboral-protector de l'estat del benestar, aconseguïen que el creixement econòmic arribés acompanyat d'incrementos en el benestar social per al conjunt de la població.

Aquest cercle virtuós, però, va quedar desactivat amb la crisi de mitjans dels anys setanta, i des de llavors ha estat substituït per allò que anomenem un «cercle viciós». **Des de la dècada dels anys vuitanta del segle passat, amb la implosió de les polítiques monetaristes destinades a afavorir la competitivitat de l'oferta, el creixement econòmic ha arribat acompanyat de costos socials** o, si es prefereix expressar-ho amb altres termes, ha estat la polarització social mateixa –generada, sobretot, a partir d'una reducció dels serveis públics i una precarització de les relacions laborals– la que ha servit per a explicar uns determinats èxits econòmics. Usem els termes d'un reputat acadèmic internacional, Branko Milanovic, que diu això:

La riquesa dels països, la renda anual dels quals augmenta durant diverses dècades successives, no creix de manera proporcional a la renda personal, sinó que creix més. El motiu són els estalvis i l'acumulació de riqueses. Suïssa no només és un país més ric que l'Índia per la seva producció anual de béns i serveis (la relació entre el PIB per càpita d'ambdós països, a tipus de canvi de mercat, és de 50 a 1), sinó que ho és encara més en funció de la riquesa per adult (una proporció de gairebé 100 a 1). Allò que indica el fet que la relació entre riquesa i rendes augmenti a mesura que els països es tornen més pròspers és que el volum de les rendes de capital tendeix a augmentar més de pressa que el PIB. Quan la riquesa està molt concentrada, com passa en tots els països rics, l'increment de la quota en la producció total genera de forma gairebé automàtica un increment de la desigualtat de rendes entre persones. (Article publicat a CEST el 10 de juny del 2018.)

Constatem, en definitiva, una combinació «viciosa» que fa que, simultàniament, augmentin la prosperitat econòmica i la desigualtat social. Trencar aquest cercle viciós haurà de ser un dels principals reptes de futur, així **com aconseguir que les polítiques econòmiques i les polítiques socials es reconeguin mútuament i es coordinin entre si**. Avui cada àmbit disposa dels seus propis objectius i instruments de treball, i l'un ignora l'altre, sense assumir la seva inevitable interdependència. Caldrà, en canvi, que les polítiques de promoció econòmica s'impregnin de sensibilitat social i que, simultàniament, les polítiques socials entenguin la dimensió econòmica del seu entorn; un repte que, una vegada més, necessitarà molta capacitat d'innovació.

5 Estimular una innovació imprescindible

5. ESTIMULAR UNA INNOVACIÓ IMPRESCINDIBLE

En els epígrafs anteriors hem descrit, en primer lloc, una realitat social en profunda transformació i, en segon lloc, hem apuntat els principals reptes que, ja amb una mirada més analítica, comporta aquesta nova realitat. Precisament en aquest context de canvi hi trobem les raons que ens exigeixen desplegar capacitats innovadores; capacitats que qualifiquem d'imprescindibles, atès que la mateixa transformació de la realitat és la que ens obliga a pensar en noves formes d'intervenir-hi. És a dir, respondre amb les velles lògiques a les noves situacions ens porta a un inevitable fracàs, de manera que la innovació no és una opció sinó una necessitat; una necessitat imprescindible si volem construir amb eficàcia una societat més cohesionada per al futur.

En aquest capítol, un cop clarificat el punt de partida, ens ocuparem del com; de **com estimular aquesta innovació imprescindible**. Hem vist el què i el perquè de la innovació, però necessitem apuntar algunes idees en relació a com fer-la possible. Fer aquest pas és especialment difícil, ja que la innovació no és quelcom que puguem decretar ni protocol·litzar. **La innovació no es produeix d'una manera planificada, però tampoc no pot desplegar-se si no es disposa d'estímul que la fomentin. Per tot plegat, proposem aquestes quatre idees clau per a promoure la innovació en l'àmbit de la cohesió social:**

- » Disposar de coneixement (SocialDATA)
- » Dinamitzar les relacions (SocialNET)
- » Propiciar entorns innovadors (SocialLAB)
- » Impulsar lideratges innovadors (SocialLEADERS)

5.1. Disposar de coneixement (SocialDATA)

L'aparició de noves idees i perspectives renovades difícilment es produeix en el buit, atès que requereix uns coneixements previs que n'estimulin l'aparició. **Només podrem innovar si partim d'un coneixement detallat i alhora panoràmic de la realitat;** d'un coneixement, per tant, que ens ofereixi dades concretes i que, simultàniament, faciliti diagnòstics integrals de la realitat social.

Malauradament, l'àmbit social s'ha mostrat tradicionalment molt feble a l'hora de recollir dades, de processar-les i, fins i tot, de traduir els coneixements informals que, sens dubte, hi ha en documents formals que els sistematitzin i els verbalitzin. La innovació en l'àmbit social ens exigeix revertir aquesta situació i, per tant, treballar per aconseguir dades, analitzar-les i, finalment, traduir-les en coneixement de la realitat. Només des d'aquesta base podran sorgir idees i propostes innovadores.

En aquest sentit, **proposem crear bases de dades socials (SocialDATA) i dur a terme recerques socials que permetin disposar d'una informació, avui inexistent, que afavoreixi que els diferents actors universitaris, institucionals i comunitaris la transformin primerament en coneixement i, posteriorment, en capacitat innovadora.** Algunes institucions, com l'Ajuntament de Barcelona, ja treballen amb dades massives en l'àmbit de la gestió social (*Big Data Social*) i estan demostrant que, a partir de la informació, es pot construir coneixement i, encara més, coneixement innovador. Aquestes iniciatives haurien de generalitzar-se i, per

tant, caldria que al país es desenvolupés una estratègia per a recollir, organitzar i difondre una informació que ara no existeix, tant pel que fa a la realitat social mateixa com al funcionament i als resultats de les iniciatives, i als instruments d'intervenció.

La idea de crear una SocialDATA catalana vol subratllar la **necessitat d'organitzar el coneixement i la recerca en un àmbit que n'ha estat tradicionalment al marge**. Aquesta idea es pot concretar de maneres diferents, però és imprescindible que generem les condicions per a recollir informació i propiciar la construcció de coneixement en l'àmbit social. La universitat, naturalment, podria jugar un paper central a l'hora de recollir i organitzar aquesta informació.

5.2. Dinamitzar les relacions (SocialNET)

Hem fet esment de la informació i del coneixement com la base per a la innovació; ara ens referirem a un segon factor: les relacions. **La innovació sempre és una aventura plural, una capacitat que sorgeix quan connectem, intercanviem i, en definitiva, entrem en relació amb els altres.** Mentre que la creativitat es considera un atribut personal, la innovació sempre és col·lectiva. Ja els clàssics afirmaven que la saviesa –encara no s'emprava el terme *innovació*– era el resultat d'equilibrar diferents punts de vista; una idea que Aristòtil mateix exposava d'una manera magistral: «Mai el més savi dels homes és tan savi com molts homes.»

Per tant, si volem fomentar la capacitat d'innovació, és imprescindible propiciar les relacions, afavorir que els múltiples actors (acadèmics, institucionals, comunitaris, empresarials) intercanviïn percepcions i coneixements d'una realitat polièdrica i complexa. Només a través d'aquestes relacions és possible estimular la innovació, però el cert és que aquestes relacions no es caracteritzen actualment per la seva fluïdesa. De fet, ben al contrari **tant les tradicions organitzatives com les lògiques sectorials han conformat un escenari on les relacions es caracteritzen més per la desconfiança que per la voluntat de col·laborar i treballar plegats.** Els múltiples agents socials i institucionals no estan acostumats a relacionar-se, de manera que els manca aquell ciment del coneixement mutu sense el qual és difícil que aquestes relacions fructifiquin en resultats innovadors. Parlar amb els altres i construir plegats és la base de la innovació, però no sabem ni parlar amb els altres ni construir plegats.

En aquest sentit, **la proposta d'una SocialNET simplement vol posar sobre la taula la necessitat de construir una xarxa que faciliti el contacte entre els múltiples i diversos actors que participen en l'àmbit social.** Les xarxes no es creen i després funcionen espontàniament; per això caldran iniciatives específiques per a impulsar-ne tant la construcció com el funcionament. De nou podríem pensar en el paper de la universitat en aquesta xarxa que pugui desplegar un rol d'articulació i dinamització que els altres actors probablement no estan en disposició d'oferir. No ens referim a un rol protagonista de la universitat, sinó a la possibilitat de posar la universitat al servei de l'activació i l'aprofitament d'aquesta SocialNET.

5.3. Propiciar entorns innovadors (SocialLAB)

Les relacions necessiten espais i temps de trobada, de manera que, per a estimular la innovació, cal disposar d'aquests espais i d'aquests temps. Els podríem anomenar **«entorns per a la innovació»**, uns entorns que no es troben en les estructures institucionals formals i que, per tant, han de ser creats, mantinguts i dinamitzats de bell nou. Les nostres organitzacions, siguin del tipus que siguin, tenen espais per a prendre decisions i espais per a executar-les,

però no disposen d'espais suficients per a pensar ni tampoc per a pensar amb els altres. **Aquests espais per a pensar en comú són els entorns potencialment innovadors, i representen una important mancança en contextos de desconcert com els actuals.**

La proposta d'un SocialLAB aniria en aquesta direcció: una proposta que, més enllà de la nomenclatura, **reflecteixi la necessitat de crear espais i moments per a trobar-se i pensar**, per a deixar de banda la pressió del fer quotidià i possibilitar de pensar sobre allò que es fa i sobre els resultats que s'aconsegueixen. És obvi que la innovació reclama reflexió, de manera que, sense espais ni moments per a reflexionar, serà impossible que emergeixi.

Un SocialLAB, entès com a espai de trobada per a l'intercanvi i la reflexió, a més a més, ha de tenir algunes característiques que no són habituals en el marc de les institucions i les organitzacions. De fet, tal com recull la literatura especialitzada, podríem esmentar **tres característiques molt peculiars d'aquests espais**. Són les següents:

- » En primer lloc –ja n'hem fet esment més amunt–, **han de ser espais híbrids on ens barregem i entrem en contacte amb els altres**. La hibridació és, segons molts experts, una condició indispensable per a la innovació. Un SocialLAB, per tant, ha de ser un espai on conflueixin diferents perfils, diferents punts de vista, diferents experiències o diferents interessos.
- » En segon lloc, un espai que propiciï la innovació no pot exigir-nos una excessiva concentració en els detalls de les rutines quotidianes. Dit a l'inrevés: un espai d'innovació **ha de permetre una certa distància, agafar perspectiva i pensar sobre allò que fem sense estar atrapats pel fer**. Usant termes provocadors, Innerarity (2009) afirmava que la innovació requereix poder «treballar des de la inexactitud». Un SocialLAB, situat en un espai *extern* al dia a dia organitzatiu, hauria de facilitar aquest distanciament reflexiu.
- » En tercer lloc, és gairebé una evidència que la innovació ha d'anar precedida de possibilitats d'experimentació. **Per a generar noves aproximacions i propostes innovadores, cal fer proves, assumir els errors i generar aprenentatge**. Aquest terme, *aprenentatge*, és crucial, ja que és la principal font per a la innovació. I aprenem dels errors, d'allò que no ha sortit bé i d'allò que sí que ha sortit bé. Un SocialLAB és, en definitiva, és un espai d'aprenentatge a partir de proves i experiments.

A la pràctica, cal entendre aquest SocialLAB com un lloc físic i virtual on es produeixin d'una manera efectiva les relacions i la generació de coneixement. En un àmbit com el que ens ocupa, la universitat podria proporcionar aquest espai i facilitar aquests moments indispensables per a la innovació, espais i moments d'aprenentatge que, per tant, troben en la universitat el seu escenari natural.

5.4. Impulsar lideratges innovadors (SocialLEADERS)

Finalment, cap de les condicions exposades en els tres punts anteriors (coneixement, relacions i entorns innovadors) no són identificables en les organitzacions que tracten la cohesió social: no formen part ni de les seves estructures de treball ni de la seva cultura organitzativa. En conseqüència, el fet d'introduir-les, encara que sigui progressivament, és quelcom antinatural i que, per tant, requereix un lideratge fort i exercit amb convicció durant un període de temps dilatat.

No diem que necessitem líders innovadors, sinó lideratges que generin les condicions per a aconseguir que aquesta innovació pugui produir-se. Aquests lideratges són poc freqüents, no tan sols perquè han de partir d'una convicció forta i sostinguda en el temps, sinó perquè solem entendre l'exercici del lideratge com una manera d'indicar el camí. Afavorir la innovació, en canvi, reclama d'un lideratge que faciliti les condicions; és a dir, que generi espais i moments per a trobar-se, intercanviar, experimentar i innovar. Cap d'aquestes activitats no pot dur-se a terme fàcilment en les institucions tradicionals, per la qual cosa necessitem un lideratge fort no per a indicar-nos cap camí concret, sinó per a defensar la necessitat d'aquests espais i moments que podrien propiciar la innovació.

Aquest lideratge ha estat definit per la literatura com un «lideratge distributiu», tot i que preferim una expressió més intuïtiva que el defineix com a **«lideratge pont»**. I ho preferim perquè **la mateixa idea de pont (entre els diversos) és on radica l'essència de la innovació**. A més a més, aquest lideratge pont pot ser exercit tant per una persona (responsable de les polítiques de cohesió social) com per una institució (que promou les relacions entre diverses organitzacions treballant en l'àmbit de la cohesió social). De fet, **quan emprem el terme SocialLEADERS estem pensant menys en persones concretes i més en institucions** que poden usar la seva posició i els seus recursos per a promoure les tres condicions per a la innovació esmentades anteriorment.

Tornem a considerar, com hem fet en les conclusions dels apartats anteriors, que la universitat podria assumir aquest lideratge pont, afavorint les relacions de col·laboració entre els múltiples actors i assegurant que es canalitzin cap a la generació de nous coneixements. La universitat, en definitiva, podria jugar un paper estratègic en l'impuls d'una agenda de la innovació social.

En el proper punt reprenem aquesta idea i reflexionem sobre els recursos i l'organització necessaris per a fer-ne efectiu el desplegament.

6 Organitzar
una agenda
d'innovació social

6. ORGANITZAR UNA AGENDA D'INNOVACIÓ SOCIAL

En l'apartat anterior hem identificat quatre fils estratègics per a impulsar una innovació social imprescindible. Els hem anomenat SocialDATA, SocialNET, SocialLAB i SocialLEADERS. Aquests quatre fils orienten els tipus d'actuacions que, al nostre entendre, caldria estimular; però, per a fer-ho, **necessitarem un pla de treball amb objectius, accions, indicadors, recursos i organització**. En aquest apartat no pretenem elaborar un pla operatiu detallat, però sí identificar les condicions indispensables per a impulsar aquests fils estratègics.

6.1. Els recursos i l'organització

La base de la innovació és la informació i la capacitat de transformar-la en nou coneixement. Els recursos que demana, per tant, es concentren en les fonts de finançament destinades a recollir dades i en les persones amb capacitat i temps per a convertir-les en coneixement i innovació. **Una agenda d'innovació social, per consegüent, necessita una inversió tant econòmica com humana.**

- » **La inversió econòmica s'ha de focalitzar en la creació de la SocialDATA i del SocialLAB**, ja que es tracta de dues iniciatives que requereixen «comprar» informació i disposar d'un espai –tant virtual com físic– que serveixi d'entorn on aquesta informació serà tractada, discutida, provada i convertida en innovació.

Sense intenció d'entrar en detalls, com ja hem avançat, considerem que caldria habilitar un finançament específic destinat a activitats d'I+D i, d'aquesta manera, assignar una dotació pressupostària suficient per a garantir la posada en marxa i el desenvolupament de la iniciativa. Aprofitar les estructures universitàries ja existents i que fossin l'objecte dels recursos seria adequat, tant pel coneixement disponible en aquestes institucions com per l'estalvi que suposa comptar amb unes infraestructures que només caldria adaptar.

- » **La inversió en professionals qualificats, d'altra banda, es concentraria en les activitats que envolten la SocialNET i els SocialLEADERS**. Les capacitats estan disponibles en diverses institucions, mentre que la SocialNET vol ser la manera d'identificar-les i d'aprofitar-les a través d'un model de relacions i interaccions. Es necessitaran, per tant, professionals qualificats destinats a concretar i estimular aquestes relacions, que no sempre es produeixen d'una manera espontània i natural. Es tracta que aquests professionals qualificats esdevinguin motors per a la innovació i que la seva tasca principal sigui propiciar els espais i els moments per a la interacció innovadora. Proposem, doncs, de crear un equip reduït, els membres del qual, al voltant de la universitat i amb el suport de la Plataforma CTI, tinguin una dedicació completa en aquesta tasca.

Aquest grup, tanmateix, necessita el suport d'un lideratge fort, amb el benentès que no ens referim a un lideratge vertical sinó horitzontal, però que –precisament per aquesta situació peculiar– ha de ser especialment sòlid i reconegut. Aquest lideratge, com apuntàvem en l'apartat anterior, pot ser institucional, tot i que ha de poder fer-se visible a partir de persones concretes. Una possibilitat seria partir d'un compromís explícit i expressat públicament per part dels consellers responsables d'universitats i de la política social del Govern. Aquest ha de ser un projecte de país i, per tant, s'ha d'evitar que pugui identificar-se amb algun sector de l'Administració en exclusiva.

També cal mostrar que, com a projecte de país, compta amb el suport i el compromís del conjunt de les institucions, tant públiques com privades. En aquesta direcció, podríem pensar en la possibilitat de crear un reduït equip de pilotatge i rendició de comptes format, en condicions d'igualtat, pels dos consellers de la Generalitat, un representant municipal, un representant de tercer sector, un representant del sector privat, un representant de la universitat i, finalment, com a representació del món professional, dues persones vinculades directament a la gestió dels serveis socials a Catalunya (particularment des del món local).

Com pot derivar-se de l'epígraf anterior, **la gestió dels recursos econòmics i humans necessaris per al desenvolupament de l'agenda d'innovació social requereix una estructura organitzativa reduïda però sòlida**. Podríem pensar en la creació d'un espai –de nou, tant físic com virtual– dotat d'un equip de direcció i de treball reduït, però amb una gran capacitat per a convocar i generar trobades des de les quals facilitar els intercanvis. Aquest equip també necessitarà uns recursos propis per tal de concretar la dedicació dels diferents actors i alhora promoure estudis i provar experiències innovadores concretes.

L'equip en qüestió ha de disposar d'un lideratge directiu, que probablement hauria d'exercir un acadèmic de prestigi, i un equip amb perfils diversos però on caldrà valorar especialment les capacitats tecnològiques per a treballar amb dades massives en l'àmbit de la gestió social les habilitats relacionals i comunicatives, l'experiència entorn del disseny i del desenvolupament de projectes i, òbviament, els coneixements en l'àmbit social. Cal recordar, en tot cas, que **aquest equip no ha de ser el creador sinó el facilitador de les innovacions**, de manera que en aquesta activitat «facilitadora» és on caldrà posar tot l'èmfasi.

6.2. Objectius, accions i indicadors

Els recursos i l'organització han d'estar al servei d'un **pla de treball que inclogui objectius i accions específics, així com indicadors i mecanismes de seguiment que permetin anar avaluant el desplegament de l'agenda d'innovació social**. Amb aquesta finalitat, presentem d'una manera sintètica els objectius i les accions que podrien conformar aquest pla de treball.

Abans, però, hem de reconèixer que ens ha estat molt difícil elaborar aquesta darrera part del document: la innovació no és un procés que es pugui planificar fàcilment i, per tant, se'ns fa difícil anar més enllà dels quatre fils estratègics ja apuntats. Hem optat, doncs, per recuperar aquests fils i ordenar-los en una seqüència de treball.

Així és com hem identificat els **cinc objectius bàsics** d'un projecte com el que presentem:

- » **Objectiu 1.** Situar la innovació social en l'agenda dels diversos actors públics i privats (SocialLEADERS)
- » **Objectiu 2.** Identificar la xarxa d'actors (SocialNET)
- » **Objectiu 3.** Crear un espai de trobada i convocar-hi els actors (SocialLAB)
- » **Objectiu 4.** Dissenyar i construir un sistema d'informació i recerca socials (SocialDATA)
- » **Objectiu 5.** Produir, provar i avaluar iniciatives innovadores adreçades a la cohesió social

Cadascun d'aquest objectius, és clar, demana un seguit d'activitats que caldria anar desenvolupant sistemàticament durant el període 2019-2021. En tot cas, la base de l'activitat per als propers mesos seria generar un conjunt de trobades que permetessin establir aliances i concretar actuacions. En els primers debats sobre aquest document van sorgir dues idees que volem recollir i utilitzar com a cloenda. D'una banda, ens comentaven que un calendari de trobades i una articulació d'espais més o menys estables on intercanviar idees i experiències ja seria un resultat destacable per a aquesta agenda. Afegien, d'altra banda, que caldria promoure que fossin «trobades improbables»; és a dir, de contacte entre diversos i diferents, entre tots els qui, malgrat compartir preocupacions, mai no es troben, no es coneixen i no tenen l'oportunitat d'enriquir-se mútuament. Propiciar i aprofitar aquestes trobades improbables seria l'instrument clau d'una agenda catalana d'innovació social.

Annex

Annex

A) Relació de participants en les reunions i col·laboradors de l'Agenda d'innovació social a Catalunya 2019-2021

Alícia	Betts	Associació Catalana d'Universitats Públiques
Quim	Brugué	Universitat de Girona
Josep M.	Canyelles	Respon.cat
Eduard	Carrera	Universitat de Girona
Toni	Codina	Fundació per la Innovació al Tercer Sector
Marta	Cortijo	Generalitat de Catalunya
Ricard	Faura	Generalitat de Catalunya
Mònica	Figueras	Universitat Pompeu Fabra
Pilar	Garcia	Consell Comarcal del Vallès Occidental
Javier	Martínez	Institut Cerdà
Núria	Jové	Associació Catalana d'Universitats Públiques
Pastora	Martínez	Universitat Oberta de Catalunya
Alba	Morales	Associació Catalana d'Universitats Públiques
Maria	Salamero	Aigües de Barcelona
Pablo	Sánchez	B Lab Spain
Lluís	Torrens	Ajuntament de Barcelona
Xavier	Trabado	Taula del Tercer Sector
Clàudia	Vallvé	Xarxa Consultors
Elisenda	Vegué	Ajuntament de Barcelona
Josep	Vidal i Fàbrega	Generalitat de Catalunya
Josep M.	Vilalta	Associació Catalana d'Universitats Públiques

B) Fonts

- » Banc Mundial. Banc de dades del Banc Mundial. Indicadors del desenvolupament mundial. <https://databank.bancomundial.org/reports.aspx?source=2&series=IT.NET.USER.ZS&country=>
- » Consell General del Poder Judicial. Estadístiques judicials. Efecte de la crisi en els òrgans judicials. <http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Temas/Estadistica-Judicial/Estudios-e-Informes/Efecto-de-la-Crisis-en-los-organos-judiciales/>
- » Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat). <https://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=871>
- » Comissió Europea. Eurostat. <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- » Comissió Europea. Índex de Progrés Social Europeu. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/maps/social_progress
- » Expanded Schools. The learning gap. <https://www.expandedschools.org/the-learning-gap#sthash.m8b5vNhC.dpbs>

- » Marc Tataret Batalla (2016). Aplicacions i interpretació dels resultats de l'EU-SPI a Catalunya. Fundació Catalunya Europa. <https://www.catalunyaeuropa.net/admin/assets/uploads/files/00790-aplicacionesinterpretacioresultats.pdf>
- » “la Caixa”. Solitud i risc d'aïllament social en les persones grans. Enquesta 2018. https://prensa.lacaixa.es/obrasocial/show_annex.html?id=76389
- » Observatori DESC. Els desnonaments del 2008-2017. Una vulneració greu dels drets humans que no s'atura. <https://observatoridesc.org/ca/node/4320>
- » Ramon Sabes-Figuera i Federico A. Todeschin (2016). Estimació de la pobresa energètica a Catalunya. IVÀLUA. http://www.ivalua.cat/documents/1/23_12_2016_13_02_37_Intermedi_wb2.pdf

© Autoria

Associació Catalana d'Universitats Públiques

© Edició

Associació Catalana d'Universitats Públiques

Direcció i coordinació

Josep M. Vilalta
Núria Jové
Alba Morales

Equip de treball

Alícia Betts (Associació Catalana d'Universitats Públiques)
Quim Brugué (Universitat de Girona)
Eduard Carrera (Universitat de Girona)
Núria Jové (Associació Catalana d'Universitats Públiques)
Alba Morales (Associació Catalana d'Universitats Públiques)
Josep M. Vilalta (Associació Catalana d'Universitats Públiques)

Correcció

2B PUBLISHERS SL

Maquetació

Nexe Impressions, SL (Jordi Ribot)

Impressió

Nexe Impressions, SL

Primera edició

Barcelona, setembre 2019

INSTITUCIONS PROMOTORES

INSTITUCIONS COL-LABORADORES

